

Praten met Hamas

Voor een succesvolle vredesregeling met Israël is een van de belangrijkste vereisten dat die getroffen wordt door een Palestijnse regering die op brede steun van de Palestijnse bevolking kan rekenen. Alleen zo'n regering kan eventuele pijnlijke concessies aan haar achterban verkopen en kan garanderen dat de gemaakte afspraken ook inderdaad worden nageleefd. Dat betekent dat de islamitische beweging Hamas weer deel moet uitmaken van het politieke proces in Palestina en het mogelijk toekomstige vredesakkoord zal moeten onderschrijven.

In 2005 waren de vooruitzichten hierop nog positief: Hamas besloot met instemming van president Abbas aan de parlementsverkiezingen deel te nemen. Die deelname werd ook ondersteund door de westerse landen, die via een voorzichtige dialoog toenadering tot de organisatie zochten. Maar na de onverwachte verkiezingsoverwinning van Hamas in januari 2006 gooide Washington zijn beleid plotse-ling om: de Amerikaanse regering besloot niet alleen Hamas aan een compleet diplomatiek en politiek isolement te onderwerpen, maar men stuurde ook aan op een gewelddadige confrontatie tussen Hamas en Fatah.¹

Westerse toenadering

Ten tijde van de aanvaarding van de Oslo-Akkoorden in 1993 werd Arafats Fatah, dat het monopolie op de Palestijnse politieke macht had, door Israël en het Westen als gesprekspartner aanvaard. Maar omdat het Palestijnse geweld niet stopte, wezen Israël en het Westen de beweging na 2000 als 'onbetrouwbare gesprekspartner' af. Om een eind te maken aan de onmacht van het verstarde Fatah-bestuur, drongen de westerse landen aan op vrije verkiezingen in de Palestijnse gebieden, om 'nieuwe competente en niet-corrupte bestuurders' te kiezen.

Tegelijkertijd begonnen de Europese landen een voorzichtige dialoog met de politieke leiding van Hamas. Men concludeerde dat de steun voor Hamas onder de Palestijnse bevolking aanzienlijk was gegroeid en dat voor beëindiging van het geweld de medewerking van die beweging noodzakelijk was. Ondanks Amerikaanse druk en Israëlische protesten stelde de EU hiervoor een *Special Security Adviser* aan: Alistair Crooke, een deskundige die dertig jaar bij de Britse geheime Dienst MI6 had gewerkt. De

gesprekken die Crooke van 1997 tot 2003 namens de EU met Hamas voerde, hadden tot doel de beweging ervan te overtuigen het geweld op te geven en deel te nemen aan het politieke proces. Hamas reageerde positief op deze signalen. Ambtenaren van de EU vertelden de *International Crisis Group* (ICG) dat Hamas herhaaldelijk boodschappen naar haar Europese contacten zond waarin zij toezegde een wapenstilstand te zullen handhaven en meer nadruk te leggen op de politieke strategie. De ICG was voorstander van deze toenadering: 'For the time being Islamist leaders see an interest in working closely with the Western powers. A long-term boycott could further radicalise Hamas and push it to depend even more on sources of funding inimical to Western interests.'²

Deze toenadering leidde ertoe dat de westerse landen in 2005 instemden met deelname van Hamas aan de parlementsverkiezingen en daarmee tevens aan het politieke proces in Palestina. In juni 2005 deed de EU een beroep op de Amerikaanse regering om zich tegenover Hamas flexibeler op te stellen en een onderscheid te maken tussen de 'extremisten' en de 'pragmatici' binnen Hamas. Toen de nieuwe leider van Fatah, Mahmud Abbas, tijdens een bezoek aan Washington president Bush verzekerde dat Fatah bij de verkiezingen een grote overwinning zou behalen, gaf ook deze het groene licht voor de deelname van Hamas. Washington oefende zelfs druk uit op Israël om ook de inwoners van Oost-Jeruzalem te laten stemmen. Brussel en Washington besloten vervolgens gezamenlijk het verkiezingsproces te financieren.

Evolutie binnen Hamas

Voor de sociaal-politieke bevrijdingsbeweging Hamas betekende deelname aan het politieke proces een fundamentele koerswijziging. In de eerste periode na haar oprichting in 1988 had Hamas vooral onder de minder bevoorrechte Palestijnen aanzienlijke steun opgebouwd door haar medische, sociale en onderwijsprojecten. Aan dit sociale werk werd in 1994 een nieuwe dimensie toegevoegd, toen Hamas de gewapende strijd met Israël aanging. Doordat Fatah's politiek van onderhandelingen met Israël niets opleverde en de situatie ter plekke voor de Palestijnen steeds verder verslechterde, nam de sympathie van de

bevolking voor de strijd van Hamas verder toe. Binnen Hamas gingen steeds meer stemmen op om deze groeiende publieke steun te verzilveren.

Aan het besluit van Hamas zich als politieke beweging te profileren en aan de parlementsverkiezingen van 2006 deel te nemen, ging een jarenlange interne discussie vooraf.³ Aanvankelijk was er verzet van het politiebureau in ballingschap en van veel commandanten van de gewapende vleugel. Van groot belang voor de koerswijziging was de steun van het invloedrijke 'leiderschap van Hamas in de gevangenis', waar een goede band was ontstaan tussen de voormannen van Hamas en Fatah. Tijdens de discussies kwamen ook andere argumenten voor deze dramatische koerswijziging van Hamas naar voren. De bevolking begon moe te worden van de gewapende strijd, terwijl Israël's gerichte moordaanslagen veel van de meeste capabele en charismatische voormannen van Hamas, zowel van de politieke als gewapende afdeling, het leven had gekost. Maar misschien nog belangrijker was dat men toekomstige onderhandelingen met Israël niet langer aan alleen Fatah wilde overlaten.

Hamas heeft Arafat altijd als nationaal leider gerespecteerd. Toen na zijn dood in januari 2005 de bevolking zijn opvolger kon kiezen, betwistte Hamas de kandidatuur van Abbas niet. Hamas nam deel aan de gemeenteraadsverkiezingen, waardoor de beweging verantwoordelijk werd voor het gemeentebestuur in bijna de gehele Gazastrook en in veel stedelijke gebieden op de Westelijke Jordaanoever, inclusief traditionele Fatah-bastions, zoals Nablus. Vervolgens verklaarde Hamas ook deel te willen nemen aan de parlementsverkiezingen, die het Westen had geëist om nieuwe competente en niet-corrupte leiders te kiezen. De toenadering tussen Fatah, Hamas en de Islamitische Jihad werd bezegeld, toen zij in maart 2005 in Kairo gezamenlijk de spelregels voor deze verkiezingen vaststelden.

Abbas juichte de deelname van Hamas aan de parlementsverkiezingen toe. Hij miste het gezag van Arafat om de clans en *warlords* binnen Fatah bijeen te houden. 'The main power struggles are being fought out within Fatah rather than between it and Hamas,' zo concludeerde de ICG in 2004.⁴ Abbas meende dat een *deal* met Hamas noodzakelijk was om een eind te maken aan de wanorde in de Palestijnse gebieden.

Israël bleef als enige dwarsliggen. Het probeerde de verkiezingen te verstoren door honderden kandi-

daten, campagneleiders en vooraanstaande politieke leiders van Hamas gevangen te zetten. En kort na de verkiezingen werden de helft van de parlementsleden van Hamas en acht ministers van de Hamas-regering door Israël opgepakt. Bijna allen zitten nu, twee jaar later, nog in Israëlische gevangenissen, zonder ooit berecht te zijn.

De in januari 2006 gehouden parlementsverkiezingen werden alom geprezen als uniek voorbeeld van democratie in de Arabische wereld. Ze leverden inderdaad een groot aantal nieuwe bestuurders op, zoals het Westen had gewenst. Maar ze waren lid van Hamas, dat onverwachts de verkiezingen met een grote meerderheid won (56% van de zetels voor Hamas tegenover 36% voor Fatah, bij een opkomst van 77%).⁵ Het was duidelijk dat de bevolking *regime change* wenste.

Hamas dankte deze overwinning niet aan haar islamitische programma. Zij won vooral omdat haar leiders, in tegenstelling tot die van Fatah, bekend stonden als niet-corrupt. En niet vergeten mag worden dat Israël zich enkele maanden voor de verkiezingen gedwongen zag om – op basis van een stilzwijgende afspraak met Hamas – een eind te maken aan 38 jaar militaire bezetting van de Gazastrook. De Palestijnse bevolking kon dit nauwelijks anders dan als een succes voor Hamas interpreteren.

Na de verkiezingsoverwinning verklaarde Hamas te beginnen aan een proces van nationale verzoening. Men stelde Fatah voor gezamenlijk een nieuwe, brede regering te vormen, waarin ook een aantal partijloze technocraten zou worden opgenomen. En Hamas bepleitte voor de zoveelste maal (tevergeefs) een wapenstilstand met Israël, waarbij ook Israël een eind zou maken aan zijn militaire operaties in de Palestijnse gebieden.

'Operatie-Abrams'

De regering-Bush weigerde echter de vrije keuze van de Palestijnen te respecteren. In februari 2006, een maand na de Palestijnse verkiezingen, werd in Washington een werkgroep gevormd onder leiding van de neoconservatief Elliot Abrams, *Deputy National Security Advisor for Global Democracy Strategy*, om de vorming van een coalitieregering te blokkeren. In plaats daarvan zou via massale wapenleveranties aan de Presidentiële Garde van Abbas aangestuurd worden op een gewelddadige confrontatie tussen Fatah en Hamas. Egypte en Jordanië werden onder druk gezet de benodigde wapens te leveren. In deze

landen vond ook een groot deel van de opleiding van de duizenden rekruten plaats.

Deze 'operatie-Abrams' is uitvoerig beschreven en becommentarieerd in de Israëlische en Arabische pers, maar in de westerse media bleef het angstvallig stil.⁶ Toch was deze Amerikaanse ingreep in het Palestijnse politieke proces voor de Palestijnen even dramatisch als voor de Irakezen het Amerikaanse besluit om hun land binnen te vallen.

President Bush en zijn minister van buitenlandse zaken Condoleezza Rice steunden het door Abrams ontworpen en geleide project. Maar hoge Amerikaanse militairen, het Pentagon, de CIA, de Amerikaanse ambassade in Israël en ook minister van defensie Donald Rumsfeld waren tegen. Zij betoogden dat de steun aan president Abbas onder de Palestijnse bevolking nog verder zou wegvallen, als duidelijk zou worden dat hij zich tegenover zijn eigen mensen alleen staande kon houden door collaboratie met Israël en Amerika. De wapentransporten vanuit Egypte en

lieft 70% van de begroting gaat op aan deze salarissen. De verkiezingsoverwinning van Hamas was dan ook een enorme schok voor Fatah.

Mede door de druk van de westerse landen kwam de door Hamas voorgestelde *brede regering* niet tot stand. In plaats daarvan groeide in de bezette gebieden de onenigheid tussen Hamas en Fatah. Dank zij Saoedische bemiddeling kwam in februari 2007 toch nog een regering van nationale eenheid tot stand, maar die was geen lang leven beschoren.⁷ Enkele maanden later, in de zomer van 2007, braken opnieuw gevechten uit. Abbas vormde ten slotte een 'noodregering', maar deze is nog steeds niet voor het Palestijnse parlement verschenen. De voorzitter van dat parlement, Ahmad Bahar, heeft herhaaldelijk benadrukt dat deze regering onwettig is, omdat de Palestijnse grondwet vereist dat het parlement eerst zijn steun voor de regering dient uit te spreken.

De Amerikaanse wapenleveranties aan Fatah waren vooral gericht op de Gazastrook, waar Hamas de meeste aanhang heeft. Waarschijnlijk had het besluit van Hamas in juni 2007 om in Gaza de strijd met Fatah aan te gaan, onder meer ten doel een eind te maken aan deze voortdurende wapenleveranties. Dat Hamas de strijd tegen een grote overmacht in een paar dagen won, wordt algemeen toegeschreven aan het feit dat haar strijders beter gemotiveerd en georganiseerd waren. Velen van de voor Fatah geronselde strijders bleken niet bereid hun leven te wagen in een strijd tegen landgenoten voor een zaak waar ze niet achter konden staan. Men kan zich afvragen hoe de Amerikanen zich zo konden vergissen. Voor hen telde blijkbaar alleen het aantal soldaten en machinegeweren; ze vergaten dat het moreel van de soldaten veel belangrijker is.

Zoals de Israëlische regering had voorzien, vielen de Amerikaanse wapenarsenalen in handen van Hamas. Dat Abbas op de Westoever nog wel aan de macht is, heeft hij volgens Israëlische commentatoren slechts te danken aan de aanwezigheid van het Israëlische leger. 'Indeed the day the IDF [*Israel Defense Forces*] loses its grip on the West Bank, we will witness the countdown there toward a takeover by Hamas,' zo verklaarde de Israëlische generaal Ya'acov Admiror.⁸ En Yuval Diskin, hoofd van de veiligheidsdienst *Shin Bet*, informeerde het Israëlische kabinet dat als er nieuwe verkiezingen zouden worden gehouden, 'Fatah has near zero chance of winning' en 'Israel should expect Hamas to register a sweeping victory'.⁹

Fatah en Hamas gebruiken allebei geweld, maar alleen

Fatah wordt niet langer aangeduid als terroristische organisatie

Jordanië door de Palestijnse gebieden werden voor iedereen zichtbaar begeleid door het Israëlische leger.

De Israëlische regering stond overigens eveneens uiterst kritisch tegenover de Amerikaanse plannen, omdat zij vreesde dat de Amerikaanse wapens uiteindelijk tegen Israël gebruikt zouden worden. Ook tijdens de *intifada* immers hadden door de CIA opgeleide Fatah-officieren aan de strijd tegen Israël deelgenomen. De Israëlische regering kon alleen voorkomen dat de meest moderne wapens en raketten aan Abbas werden geleverd.

Fatale ontwikkelingen

President Abbas had geen andere keus dan mee te werken aan de Amerikaanse confrontatiepolitiek. Voortzetting van de westerse financiële steun speelde bij het beleid van Fatah altijd een belangrijke rol. Om hun loyaliteit te kopen, had Arafat 140.000 mensen op de loonlijst van zijn regering staan: ambtenaren, politiemensen, leden van milities, enz. – allemaal leden van Fatah en hun familieleden. Maar

Geweld door Fatah en Hamas

Enkele jaren geleden was *Fatah* voor het Westen nog een terroristische organisatie, waarmee niet onderhandeld kon worden. Thans is Abbas de 'gematigde' leider, waar het Westen nauw mee samenwerkt en wordt over *Hamas* zeer negatief geoordeeld. Maar is dat beeld van Hamas terecht en zijn de verschillen tussen beide bewegingen inderdaad wel zo groot?

Hamas wordt in de media vaak aangeduid als een terroristische organisatie, omdat zij in de strijd tegen Israël gebruik maakt van geweld. Die benaming wordt niet meer gebruikt voor de Fatah-beweging van Abbas, maar er is op dit punt nauwelijks verschil tussen Hamas en Fatah. De gewapende takken van beide organisaties schieten herhaaldelijk vanuit de Gazastrook Qassam-raketten af en in uitzonderlijke gevallen plegen ze (zelfmoord)aanslagen in Israël. De toenmalige minister-president van de Fatah-regering, Qurei, verklaarde in juni 2004 in een interview: 'We have clearly declared that the Aqsa Martyrs Brigades are part of Fatah. [...] We are committed to them and Fatah bears full responsibility for the group.'¹⁰

Merkwaardig is dat er nauwe banden bestaan tussen *Al-Aqsa* en het Fatah-leger dat thans door de Amerikanen wordt opgezet. Veelal gebruiken ze dezelfde gebouwen en veel commandanten uit de nieuwe strijdmacht zijn afkomstig uit *Al-Aqsa*. Het conservatieve Amerikaanse *World Net Daily* interviewde Abu Yousuf, het hoofd van de *Al-Aqsa*-brigades in Ramallah en hooggeplaatst binnen *Force 17*, de Presidentiële Garde. Hij liet zich ontvallen dat de Amerikanen wapens naar Fatah hadden verstuurd 'for its own political purposes and as part of a conspiracy to generate a civil war between us and Hamas. We are not concerned with the reasons. The weapons will not be used against our brothers, only [against] Israelis.'¹¹

Israël erkennen of vernietigen

Het officiële Israëlische regeringsstandpunt - en dit wordt door alle EU-regeringen gedeeld - is dat 'er niet van ons geëist kan worden dat wij onderhandelen met een groepering die oproept de staat Israël te vernietigen'. De Israëlische vredesactivist Uri Avnery noemde dat 'onzin in tomatensoep', zoals een Hebreeuws spreekwoord zegt. Hij vervolgde: 'Bij mij roept het intussen een sterk gevoel van *déjà vu* op. In de jaren zeventig en tachtig verklaarde de Israëlische regering plechtig dat zij nooit en te nimmer met de PLO zou onderhandelen. Dat waren immers ter-

roristen. Hun handvest riep op tot de vernietiging van Israël.' Thans wordt er met de PLO van Fatah samengewerkt en kan er niet met Hamas worden onderhandeld, omdat in haar (in 1988 aangenomen) handvest wordt opgeroepen tot vernietiging van de staat Israël. Maar in het handvest van Fatah komen nog steeds vergelijkbare passages voor. Arafat zegde in 1993 weliswaar toe deze passages te schrappen, maar dat is nog steeds niet gebeurd. Eind 2007 zijn zionistische organisaties in de Verenigde Staten een campagne gestart om via druk vanuit het Amerikaanse Congres Abbas thans tot een formele en definitieve wijziging te dwingen. Zij wijzen erop dat de oude tekst nog steeds op de diverse websites te vinden is. Uit de hoek van de Amerikaanse regering is overigens afwijzend op deze campagne gereageerd, terwijl ook een Israëlische woordvoerder de kwestie irrelevant noemde. Men wil kennelijk voorkomen dat Fatah op één lijn wordt gesteld met Hamas.

Tijdens de interne politieke discussies binnen Hamas is ook het handvest herhaaldelijk aan de orde gekomen.¹² De conclusie lijkt te zijn dat het hier om een historisch document gaat, dat de visie van twintig jaar geleden goed weergeeft, maar dat zijn politieke relevantie deels heeft verloren en niet langer de politieke agenda van Hamas dicteert. Vooraanstaande Hamas-leiders, zoals Mahmud al-Zahar, toonden zich zelfs bereid het handvest te 'herschrijven'.¹³

Hamas wordt ook verweten dat het, in tegenstelling tot Fatah, weigert Israël te erkennen. Hamas-leider Haniyeh verwoordde die weigering aldus: 'Welk Israël moeten wij erkennen? Is dat het Israël met de grenzen van vóór 1967 of is dat het Israël dat meer dan de helft van het Palestijnse grondgebied in bezit heeft genomen? Als dat het laatste Israël is, zal Hamas het niet erkennen.'¹⁴ In dat verband dient erop gewezen te worden dat Israël tot op de dag van vandaag weigert zijn grenzen vast te leggen.

Hamas voelt er niets voor op dit punt toe te geven zonder dat er een concessie van Israëlische zijde tegenover staat. Niet onterecht bestaat de vrees dat een eenzijdige concessie van Hamas door het buitenland en de achterban als een teken van zwakte zal worden beschouwd. Hamas meent daarom dat een erkenning van Israël geen voorwaarde voor onderhandelingen moet zijn, maar het resultaat van onderhandelingen. Hamas is *niet* tegen onderhandelingen met Israël en heeft toegezegd zich bij het resultaat neer te leggen als dit door het Palestijnse volk in een referendum wordt goedgekeurd.

Toenadering noodzakelijk

De Europese Unie heeft indertijd een positieve rol gespeeld in de verbreding van het politiek proces in Palestina door gesprekken met Hamas aan te gaan. Met grote tegenzin gaf de EU toe aan Amerikaans/Israëlsche druk om Hamas op de lijst van terroristische organisaties te plaatsen. En nog steeds zijn er velen binnen de EU die deze stap betreuen. Het twee jaar geleden door Washington ingezette beleid leidt niet alleen tot mensonwaardige situaties van de Palestijnen, maar het is ook nog contraproductief. Hamas zoekt nog steeds openingen naar het Westen en als dit beleid succes heeft, zal het de positie van de pragmatische krachten binnen de beweging versterken.

Het is tijd dat de EU, en dus ook de Nederlandse regering, zich serieuzer gaat inspannen voor een vreedzame oplossing van het zich voortslepende Palestijns-Israëlsch conflict. Concreet betekent dat: 1 de politieke afdeling van Hamas schrappen van de lijst van terroristische organisaties; 2 garanderen dat de financiële steun aan het Palestijnse bestuur niet zal worden stopgezet, als Hamas daarin wordt opgenomen; en 3 een bemiddelende rol spelen bij het realiseren van het aanbod van Hamas tot een langdurig bestand met Israël, zodat er in alle rust over een vredesregeling kan worden onderhandeld.

Noten

- 1 Elliot Abrams, 'Uncivil war', www.conflictsforum.org/2007/elliott-abrams-uncivil-war/, 7 januari 2007. Zie ook David Rose, 'The Gaza Bombshell', in: *Vanity Fair*, april 2008.
- 2 ICG, *Enter Hamas: the Challenges of Political Integration*, Middle East Report nr. 49, 18 januari 2006, blz. 37.
- 3 Zie: Khalid Amayreh, 'Hamas Debates the Future – Palestine's Islamic Resistance Movement Attempts to Reconcile Ideological Purity and Political Realism' (www.conflictsforum.org/2007/hamas-debates-the-future-palestines-islamic-resistance-movement-attempts-to-reconcile-ideological-purity-and-political-realism/). Zie ook Menachem Klein, 'Hamas in Power', in: *The Middle East Journal*, vol. 61, nr 3, zomer 2007, blz. 442-459; en Paul Delmotte, 'The Sunni Islamist Agenda: What Hamas really wants', in: *Le Monde Diplomatique* (Engelstalig), januari 2007. Uitgebreider in Jeroen Gunning, *Hamas in Politics. Democracy, Religion, Violence*, Londen: Hurst, 2007.
- 4 ICG, *Who governs the West Bank?*, Middle East Report nr. 32, 28 september 2004, blz. 17.

- 5 Khalil Shikaki, 'With Hamas in Power: Impact of Palestinian domestic developments on options for the peace process', Brandeis University, Crown Center for Middle East Studies, Working Paper 1, februari 2007.
- 6 Deze operatie is uitvoerig beschreven in Abrams, *a.w. noot 1*.
- 7 Paul Aarts, 'Saudi Arabia walks a tightrope', in: *The International Spectator*, vol. 42, nr. 4, december 2006, blz. 545-550.
- 8 Geoffrey Aronson, 'Follow Us not Them. The Ramallah Model: Washington's Palestinian Failure' (www.conflictsforum.org/2007/follow-us-not-them-the-ramallah-model-washingtons-palestinian-failure/), november 2007, blz. 11.
- 9 *Ha'aretz*, 2 januari 2007.
- 10 *The Jerusalem Post*, 20 juni 2004; en *Ha'aretz*, 23 september 2004.
- 11 'Why Rice's "peace" will kill more Jews' (www.worldnetdaily.com/index.php?fa=PAGE.view&pageId=44909), 6 december 2007.
- 12 Amayreh, *a.w. noot 3*; en Klein, *a.w. noot 3*.
- 13 Klein, *a.w. noot 3*, blz. 453.
- 14 *The Washington Post*, 26 februari 2006.

Sietse Bosgra en Paul Aarts zijn verbonden aan NIPI, Nederlands Instituut Palestina/Israël.